

НЕОПХОДНОСТ НОВОЗАВЕТНОГ КАНОНА

Daniel F. Lieuwen

www.pravoslovo.net

Иако сви хришћани једнодушно тврде да Свето Писмо представља само срце хришћанске традиције, ова констатација нема исто значење за све хришћане. Како бисмо указали на то како треба разумети наведену тврдњу, у овом раду ћемо пратити историју новозавјетног Канона од времена апостолске Цркве, па све до данас. Наш циљ је да покажемо како смо дошли до сазнања да је Црква исправно одабрала књиге Светога Писма, те да размотримо последице тога процеса избора.

У време настанка Цркве, новозаветне књиге још нису постојале, већ су кориштене само књиге Старог Завјета. Претпоставља се да је најпре написана Прва посланица Солуњанима (око 51. г.), или можда Галатима (око 50. г.) о чијем времену настанка се још увек расправља. Последње су написане вероватно Јованове књиге, посланице и Откровење (крајем првога века)¹ и то због конкретних проблема који су се јавили у Цркви – неморално понашање, искривљено веровање и глад за духовном „храном”.

Тако је Црква скоро двадесет година постојала без новозавјетних књига, ослањајући се само на учење светих апостола. Међутим, чак и када и када су оне написане, нису биле свима доступне. Неке од њих, попут Друге Петрове посланице су се могле пронаћи само у областима којима су биле упућене. Пошто је ова ситуација доста дуго потрајала, она је довела до тога да се поједине књиге, због сумње у ауторство апостола, привремено или стално искључе из Канона. Тако су, на пример, многи вековима одбацивали Другу Петрову посланицу, а Несторијанци то и данас чине.² Међутим, иако није била опште прихваћена, њу су високо ценили њени читаоци и цркве у околним областима. То је довело

---

¹ F. L. Cross and E. A. Livingston, ed., *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (Oxford: Oxford Press, 1974), стр. 134, 300, 544, 1365. Herbert May and Bruce Metzger, ed., *The New Oxford Study Bible* (New York: Oxford Press, 1977), стр. 1286, 1433, 1484, 1489, 1490, 1493. Напомињем да не прихватам ове изворе када је реч о Другој Петровој посланици. Она се традиционално приписује св. ап. Петру, а поједини наводи из ње се могу пронаћи у Првој Климентовој и Варнавиној посланици, које су написане у првом веку. Видети: Jack Sparks, ed., *The Apostolic Fathers* (Nashville, Tennessee: Thomas Nelson, 1978), стр. 328, упоредити са 2.Пет. 3, 4,8.

² Carsten Peter Thiede, “A Testament is Born”, *Christian History*, 43 (1994), 28. F. F. Bruce, *The Canon of Scripture* (Downers Grove, Illionis: InterVarsity Press, 1988), стр. 215.

до локалне каноничности, тј. појаве да се само у одређеној области нека књига користи на богослужењима. Временом је двадесет седам књига ушло у састав општег канона, а неке су (нпр. Дидахи, Јермин Пастир, Варнавина посланица, Прва Климентова Посланица, јеврејско јеванђеље) остале изван новозавјетног канона, иако су душекорисне за хришћане.³

Новозавјетне књиге које данас познајемо су написане у првом веку, али је требало да прође доста времена да би се оне прихватиле као најважније. У почетку су се само списи о животу и поукама Господа нашега Исуса Христа сматрали једнаким са старозавјетним списима. На пример, *Hegesippus* је у првој половини другог века за норму „којој се исправна вера има саобразити” признавао само „Закон, Пророке и Јеванђеља”.⁴ Дело *Didascalia Apostolorum*, које је вероватно написано у северној Сирији у првој половини трећег века, наводи „свете списе и Божанско јеванђеље” (такође се наводе као „Закон, Књига о царевима, пророчке књиге и Јеванђеље” и „Закон, Пророци и Јеванђеље”).⁵

„Јеванђеље” које се овде спомиње односи се на усмено Јеванђеље, а не на позната четири Јеванђеља која садржи данашње Свето Писмо. Такође, постоје бројна апокрифна јеванђеља, написана у периоду од краја првог до почетка трећег века. У неким од њих су сачуване Христове поуке, те су их хришћани дуго времена користили (нпр. Јевсевије (око 325. г.) пише да се јеврејско јеванђеље још увек користило, али да није било опште прихваћено). Поред тога, написана су још нека јеванђеља, али само како би подржала поједине јеретике (секте).⁶ Међутим, до појаве четири Јеванђеља, није постојао ниједан рукопис јеванђеља који је одмах обзнањен, именован или на неки начин цитиран. Писана и усмена традиција су се или развијале једна поред друге или су се испреплитале, обогатиле су или осиромашиле једна другу, без икаквог разликовања или чак могућности међусобног разликовања.⁷

Разлог томе је што су Христове речи записане на основу Његовог обраћања ученицима, а не на основу речи које се појављују у неком већ написаном светом тексту. Као последица тога, поуке из апокрифних извора и усменог јеванђеља се појављују

---

³ Norman Geisler and William Nix. *A General Introduction to the Bible* (Chicago: Moody, 1986), стр. 313.

⁴ Hans von Campenhausen, *The Formation of the Christian Canon*, прев. J. A. Baker (Philadelphia: Fortress Press, 1972), стр. 167.

⁵ von Campenhausen, стр. 167. Cross and Livingston, стр. 401.

⁶ Cross and Livingston, стр. 7. Eusebius, *The History of the Church from Christ to Constantine*, прев. G. A. Williamson (New York: Penguin, 1989), стр. 88.

⁷ von Campenhausen, стр. 121.

уз наводе из четири Јеванђеља данашњег Новог Завјета.⁸ Многи рани хришћани су више били склони усменом предању. На пример, Папије у првој половини другог века каже да се он распитивао код апостолских ученика шта су апостоли говорили и шта „Аристион и презвитер Јован, ученици Господњи још увек говоре. Сматрао сам да ми оно што је написано у књигама не може помоћи колико жива и постојана реч.” Он, међутим, спомиње Марково и Матејево Јеванђеље по имену.⁹ Ранохришћанска склоност ка усменом предању се може упоредити са рабинском традицијом – нпр. Филон је сматрао да је усмена традиција изнад светих списа, а ова идеја се дуго времена задржала и у семитској мисли. У тринаестом веку, арапски историчар Abu-el-Quasim ibn 'Askir је рекао: „Мој пријатељ тако ревносно покушава да упозна традиције. Међутим, не покушавајте то да учините преко писаних споменика, како се традиције не би заразиле текстуалним болестима.”¹⁰

Св. Иринеј (око 130-200. г), епископ лионски и велики борац против јереси, је био последњи писац који је користио усмено јеванђеље као независан извор. Он се у почетку борио против јереси користећи само Стари Завјет и усмено предање Цркве. Међутим, касније како би се изборио против гностицизма и маркионизма, почео је да користи углавном Нови Завјет.¹¹

Поред усмених јеванђеља, користио се и Дијатесарон - збирка од четири јеванђеља, које је између 150. и 160. г. написао Татијан. Ово дело се доста користило у сиријским црквама, где је то био стандардни јеванђељски текст, све док га у петом веку није потиснула Пешита. Употреба Дијатесарона указује на чињеницу да су четири јеванђеља сматрана важним ауторитетима, али не и јединим. Он је служио као новозавјетни текст у сиријским црквама све док се у трећем веку није додало четрнаест Павлових посланица.¹²

Стога, видимо да су многи хришћани (нарочито они у Сирији и који су имали везе са јеврејском традицијом) уз Стари Завјет доста дуго прихватили само јеванђеље као Свете списе. Штавише, многи су га прихватили у форми усменог или у форми и усменог и писаног јеванђеља (где је писано јеванђеље могло да садржи више или мање књига него што је данас прихваћено).

---

⁸ *Ibid*, стр. 121.

⁹ Eusebius, стр. 102-104.

¹⁰ von Campenhausen, стр. 130.

¹¹ von Campenhausen, стр. 185, 202. Cross and Livingston, стр. 713. О књигама које он користи ће касније бити речи.

¹² Cross and Livingston, стр. 400, 1067. Davis. von Campenhausen, стр. 203 тврди да су и Дела апостолска ушла у састав Сиријског канона из трећег века.

Посланице апостола Павла су доста раније прихваћене у већ устаљеној форми и циркулисале су као писани текст „доста пре деведесете године”.¹³ У ствари, каснија истраживања су показала да р46, рана збирка Павлових посланица, датира са краја првог века.¹⁴ Поменуто посланице су биле познате и међу православнима и међу јеретицима као збирка која потиче из раног другог века. Њу је вероватно чинило десет Павлових посланица: Римљанима, Прва и Друга Коринћанима, Галатима, Ефесцима, Филипљанима, Колошанима, Прва и Друга Солуњанима и Филимону.¹⁵

Прва особа која је покушала да прецизно дефинише канон био је јеретик Маркион. Он је веровао да је старозаветни Бог, Творац немилосрдан, те да се много разликује од новозавјетног Бога. Још је веровао да је хришћанско јеванђеље Јеванђеље Љубави и да оно одбацује Закон, због чега је он није прихватио Стари Завет. Његово учење је било изузетно популарно и у другој половини другог века раширено скоро као православно хришћанство.¹⁶ Маркион је прихватио само Лукино јеванђеље и десет Павлових посланица, које је вероватно одабрао на основу већ познате стандардне збирке.¹⁷ Он је сматрао да је само св. Павле схватио Христа и са сигурношћу је тврдио да су сви остали ученици потпуно погрешно разумели свога Учитеља. Маркионов мотив да прихвати само Лукино јеванђеље је доста сложен. Наиме, он је израз св. ап. Павла „његово јеванђеље” или „то јеванђеље” разумео да се односи на посебну књигу која је св. Павлу била на располагању, те се потрудио да је пронађе. О усменом јеванђељу није ни размишљао, јер се поуке нису могле проверити, те су стога биле двосмислене, а он је желео документе који су сачували истину у најчистијем облику. (Тако је он сасвим случајно и једини критичар усменог јеванђеља или било којег писаног јеванђеља познатог у раној цркви.) Матејево јеванђеље, иако најпознатије, није долазило у обзир, јер је било превише „јеврејско”; Марково се није баш много користило; Јованово је било збирка нечега што му се допадало и није допадало, а у питање се доводило и време његовог настанка и аутентичности. По Маркионовом мишљењу, Лукино јеванђеље је имало најмање недостатака, а и сам св. Лука је повезан са св. Павлом.¹⁸

¹³ Henry Chadwick, “Christianity Before the Schism of 1054”, *Encyclopedia Britannica: Macropaedia*, 1977 ed.

¹⁴ Thiede, стр. 27. Стандардно је мишљење да она датира пре 200. године.

¹⁵ Bruce, стр. 130-131.

¹⁶ Cross and Livingstone, стр. 870.

¹⁷ von Campenhausen, стр. 153. Bruce, стр. 148.

¹⁸ von Campenhausen, стр. 151, 152, 155, 159, 160.

Међутим, Маркион није желео да прихвати једанаест канонских књига у облику у којем их је примио. Веровао је да су се оне помешале са „про-јеврејским” материјалом. Стога је почео да преправља оригинални, неискварени текст, сачуван од свих могућих недостатака.¹⁹ Маркионов ум је био сувише ограничен, а његова идеологија превише крута да би схватила да код св. Павла постоје бројни погледи о истим истинама, те када се Божански закон и благодат упоређују, они се међусобно не супротстављају, иако је то случај са Божанским и човековим законима. Маркион је елиминисао све осим једне перспективе из његовог јеванђеља и посланица. Међутим, та перспектива није Павлова, већ Маркионова. Треба напоменути да је он само одузимао, а никада ништа додавао текстовима до којих је долазио.²⁰

Питање новозавјетног канона којим се бавимо у овој раду није ни било актуелно пре Маркиона. Он је поставио ово питање како би покушао да сам одреди збирку канонских књига. Његов одговор се показао итекако погрешним, те је приморао Цркву да размотри питање канонских књига, јер је он укључио свега неколико књига у канон, чиме је изоставио велики део хришћанске поруке.

Као реакција на Маркионов канон, почео је да се проширује новозавјетни канон. Књиге његовог канона у непромењеном облику су чиниле срж коначног канона. Црква је пак инсистирала на збирци књига која би обухватала јеврејско и умерено хришћанство, али која би истовремено верно приказала и апостолска учења. (Маркион је прихватио само делић умереног хришћанства и у њега додао доста свога учења.) Дела апостолска су од суштинског значаја за Нови Завјет, јер она прослављају св. Петра, Павла и Јакова. Неки јеврејски хришћани поштују св. Јакова, а одбацују св. Павла. Понеки јеретици, попут Маркиона одбацују све што је јеврејско. Међутим, овакве поделе нису својствене онима који озбиљно прихватају Дела апостолска.²¹

Св. Јустин мученик (око 100-165. г.), истакнути апологета ране цркве и ватрени противник гностицизма, који обухвата и маркионизам,²² није желео да прихвати Маркионов скраћени канон. Он „слободно даје цитате из” четири канонска јеванђеља, Дела апостолских, Павлових посланица (укључујући Посланицу

---

¹⁹ Што и данас чине они који „траже историјског Христа” и они који су задојени узвишеним критицизмом.

²⁰ Bruce, стр. 152, von Campenhausen, стр. 161.

²¹ Bruce, стр. 152.

²² Cross and Livingston, стр. 770. Henry Chadwick, *The Early Church* (New York; Penguin, 1993), стр. 77.

Јеврејима) и Прве Петрове посланице.²³ Међутим, он не говори о канону – на пример, он очигледно није ни био упознат са прихватањем четворојеванђеља као посебне јединице.²⁴

Св. Иринеј, кога смо претходно споменули када смо говорили о усменом јеванђељу, дао је први познати саборни канон. Он је први усвојио Маркионову замисао о новим списима, те је ову идеју искористио како би се борио против јереси, укључујући и Маркионову. Он је признао четворојеванђељски канон као већ установљену јединицу и подржавао га као „неопходну и признату збирку против свих јеретичких изопачења”.²⁵ Тако је крајем другог века, четворојеванђеље почело да се посматра као одвојена јединица. Он је бранио ова четири јеванђеља тако што је допуштао да разне јереси, које су прихватале само једно од јеванђеља, сведоче о јеванђељу које прихватају (евонити, докети, маркионити и валентинијани посебно за Матејево, Марково, Лукино и Јованово јеванђеље.) Одбацујући нова јеванђеља, он је са становишта симболике истицао важност постојања четири јеванђеља. Бранио је Дела апостолска тако што је истицао да није логично признавати Лукино јеванђеље, а одбацити Дела апостолска (као што то маркионити чине). Посланице апостола Павла није требало бранити, јер су их чак и јеретици држали за ауторитет.²⁶ Он даје цитате из сваке новозавјетне књиге, изузимајући Посланицу Филимону и Трећу Јованову посланицу.²⁷ (Будући да су обе посланице изузетно кратке, то нам не говори ништа о томе шта је он мислио о њиховој каноничности.) Када наводи Откровење и Јерминог Пастира, не односи се према њима као према канонским књигама, иако их сматра битним.²⁸

Св. Климент александријски (око 150-215. г.) је искористио отворен канон. Чинило се „да га се практично није баш тицало питање каноничности. За њега је била важна богонадахнутост.”²⁹ Поред књига које нису ушле у коначни новозавјетни канон, већ су имале више локалну каноничност (Варнавина посланица, Дидахи, Прва Климентова посланица, Петрово откровење, Јермин Пастир, Јеврејско јеванђеље), користио је и египатско јеванђеље, Петрову проповед, Матијино јеванђеље, Сибелина пророчанства и усмено

²³ H. Grady Davis, “Biblical Literature”, *Encyclopedia Britannica: Macropaedia*, 1977 ed.

²⁴ von Campenhausen, стр. 171.

²⁵ *Ibid*, стр. 172, 186.

²⁶ *Ibid*, стр. 189, 196, 201.

²⁷ Alexander Roberts and James Donaldson, ed. *The Ante-Nicene Fathers*, (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1979), I, 599-602. На овим странама се налази индекс навода из Светога Писма код св. Иринеја. У индексу има више књига које се наводе него што то показују моји секундарни извори (нпр. Davis).

²⁸ von Campenhausen, стр. 219.

²⁹ Davis. Cross and Livingston, стр. 303.

јеванђеље.³⁰ Он је, међутим, изнад свега важност придавао четворојеванђељу, иако их је слободно допунио апокрифним јеванђељима. Он је први писао о не-павлијанским апостолским посланицама (осим Прве Петрове) као о светим списима и прихватао је Прву Петрову, Прву и Другу Јованову и Јудину посланицу.³¹

Како се све више говорило о питању новозавјетног канона, то се и сам канон увећавао. Око 200. г, он је полако поприма коначни облик, јер је тада већ садржавао четири јеванђеља, Дела апостолска и Павлове посланице. Главне књиге о којима се након тога времена расправљало биле су: Откровења, Посланица Јеврејима, Филимону и Саборне посланице (Прва и Друга Петрова, Прва, Друга и Трећа Јованова и Јудина).³² На пример, старолатински превод Новог Завјета (око 200. г.) садржавао је данашњи канон осим Друге Петрове посланице, Јаковљеве и Посланице Јеврејима.³³

Мураторијев канон, који је написао непознати богослов око 200. г. тврди да се новозавјетни канон састоји из следећих књига: четири јеванђеља (почетак овога списка је измењен, али он говори о „трећој књизи јеванђеља: по Луки”, која готово сигурно већ обухвата јеванђеља по Матеју и Марку), Дела апостолска, тринаест Посланица ап. Павла, две Посланице ап. Јована (вероватно Прву и Другу), Јудину посланицу и Откровење – као и Петрово откровење („које се не мора”, већ „може читати у цркви”) и Премудрости Соломонове.³⁴ Међутим, овај канон није одобравао јавно читање Јерминог Пастира у цркви, јер га је „Јерма написао у Риму доста касно, у наше време, када је његов брат Пије заузео епископску катедру у граду Риму.” (Пије је био епископ римски за време владавине Антонија Пија који је владао од 138-161. г.). Међутим, Јермин Пастир је сматран за поучну књигу, али се није јавно читала,³⁵ јер је то пост-апостолско дело, те стога не може ни бити канонско. (Историјска позадина оваквог става је још увек отворена за расправу, која датира од почетка 90, па вероватно до краја 157. г.)³⁶

Ову фазу ширења новозавјетног канона је окончала јерес монтаниста, апокалиптички покрет, који је од својих следбеника

³⁰ Bruce, стр. 190.

³¹ von Campenhausen, стр. 213, 294.

³² *Ibid*, стр. 327.

³³ R. Laird Harris, *Inspiration and Canonicity of the Bible: An Historical and Exegetical* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1971), стр. 217.

³⁴ Davis. von Campenhausen, стр. 244. Bruce, стр. 159-161. Превод Мураторијевог канона се налази код Roberts and Donaldson, V, стр. 603, 604.

³⁵ Bruce, стр. 161, 166. von Campenhausen, стр. 259.

³⁶ “Books that Almost Made It”, *Christian History*, 43 (1994), 30.

захтевао невероватну моралну и аскетску ригорозност и који су веровали да црквом не управљају клирици, већ надахнути пророци. Монтанисти су тврдили да они довршавају Христово започето дело, те да непоштовање њихова три пророка значи хулу на Духа Светога. Исто као што је Маркион приморао цркву да се почне бавити питањем новозавјетног канона, монтанисти су је подстакли да размисли о томе које књиге треба избацити из тог канона.³⁷ Став о ненарушивости канона, може се пронаћи код Јевсевија „тринаест година” након што се упокојио последњи од три „пророка”-монтаниста. Јевсевије објашњава да је дуго времена оклевао да пише против монтанизма, али не из неспособности да побије погрешно учење и да сведочи истину, већ из предострожности да поједини људи не помисле да додаје још један одељак или реченицу новозавјетном јеванђељу, коме нико ко се одлучио да живи по јеванђељу не може ништа додати, нити одузети.³⁸

Свето Писмо је тако постало збирка одређених књига, те се било какво додавање сматрало великом дрскошћу.³⁹

Како се број књига новозавјетног канона непрекидно мењао, морамо нагласити да је његово језгро остало непромењено. Многи су нападали Откровење, јер се оно учинило сумњивим због монтаниста. Гај римски се почетком трећег века успротивио укључивању Јовановог јеванђеља, Посланице Јеврејима и Откровења и то на анти-монтанистичкој основи (он Јованово јеванђеље и Откровење приписује Керинту, гностику и савременику св. Јована).⁴⁰ Уопштено посматрано, материјал Откровења се није доводио у питање ни на Западу ни на Истоку; Јермин Пастир је био изостављен из канона на Западу; Петрово и Јованово откровење су још увек оспоравани. Међутим, на Истоку (на грчком говорном подручју и у Египту) готово нико није допуштао да се материјал Апокалипсе уврсти у канон, све док у четвртном веку утицај са Запада није поколебао источне хришћане. Штавише, Посланица Јеврејима није прихваћена на Западу, јер су је користили монтанисти за оправдавање (изграђивање) њиховог грубог казненог система, а и због тога што је Запад још увек сумњао у њено ауторство. Посланица Јеврејима на Западу није прихваћена све до четвртог века и то под утицајем св. Атанасија.⁴¹

Ориген (око 185-254. г.), најутицајнији тумач Светога Писма у прва три века хришћанства, је поделио књиге у три категорије:

³⁷ Henry Chadwick, 1993, стр. 52, 53. Andrew Louth, “Who’s Who in Eusebius”, *The History of the Church from Christ to Constantine* (New York: Penguin, 1989), стр. 396, 397.

³⁸ Eusebius, стр. 160, 163.

³⁹ von Campenhausen, стр. 230.

⁴⁰ von Campenhausen, стр. 238. Louth, стр. 369. Eusebius, стр. 91.

⁴¹ von Campenhausen, стр. 232, 233, 235, 237. Bruce, стр. 221.

оне које су све цркве прихватиле, оне о којима се још увек расправљало, али које су поједине цркве прихватиле и спорне књиге. Општеприхваћене књиге су биле: четири јеванђеља, Дела апостолска, тринаест Павлових посланица, Прва Петрова, Прва Јованова посланица и Откровење. Књиге о којима се расправљало су: Друга Петрова посланица, Друга Јованова, Трећа Јованова, Јаковљева и Јудина посланица.⁴² Ориген такође спомиње и Варнавину посланицу, Дидахи и Јерминог Пастира као канонске књиге и за њих користи реч „свети списи”. Брус и фон Кампенхаусен истичу да их је Ориген сматрао канонским (иако је касније постао обазривији по питању Откровења и Пастира), док Дејвис тврди да их Ориген „не сматра их канонским”, иако за њих користи термин „свети списи”.⁴³ Сам Ориген је Посланицу Јеврејима сматрао канонском, говорећи: „У посланици насловљеној *Јеврејима* избор речи не сведочи о грубом изразу или фразеологији својственој самом апостоу. Склоп реченица је ближи грчком језику, што ће потврдити свако ко се разуме у препознавање различитих стилова. Са друге стране, тема ове посланице је изузетна и прилично уједначена са осталим списима који се приписују истом апостоу, што може потврдити свако ко ју је пажљиво прочитао. По мом мишљењу, ова посланица јесте апостолска, али су фразе и конструкције које се у њој користе својствене приповедању некога ко се присећа апостолског учења и који је записао властито тумачење онога што је његов учитељ рекао. Дакле, ако Црква држи да је ово посланица ап. Павла, онда треба подржати то мишљење, јер у периоду ране Цркве постоје докази за то. Само је Богу познат аутор ове посланице, а до нас стижу нагађања да је то био Климент, епископ римски, или Лука, који је написао Јеванђеље и Дела апостолска.”⁴⁴

Оригенови ставови су били веома значајни за прихватање Посланице Јеврејима на целом Истоку. Она је најпре прихваћена као Павлова и канонска само у Египту, да би је, након њеног прихватања на Истоку, и Запад уврстио у канон Светог Писма.⁴⁵

На пример, Јевсевије је у својој *Историји Цркве* (око 325. г.) написао да је очигледно и сасвим сигурно да је ап. Павле аутор четрнаест посланица, али да не смемо затварати очи пред чињеницом да су неки одбацили Посланицу Јеврејима

---

⁴² Bruce, стр. 192, 193. Davis. Cross and Livingston, стр. 1008.

⁴³ von Campenhausen, стр. 320. Bruce, стр. 194. Davis.

⁴⁴ Eusebius, стр. 202.

⁴⁵ von Campenhausen, стр. 232, 233.

наглашавајући да Римска Црква пориче да се ради о делу ап. Павла.⁴⁶

Јевсевијев став о канону је веома сличан Оригеновом, како у погледу канонских ограничења, тако и у погледу начина одређивања његових граница. Основна разлика је што Јевсевије потпуно одбацује Варнавину посланицу, Дидахи и Јерминог Пастира, али следи Оригенову поделу већ утврђених новозаветних књига и тврди како би било исправно поделити новозаветне списе на већ поменут начин. Наравно, на прво место морамо ставити света четири Јеванђеља, иза којих следе Дела апостолска, посланице св. ап. Павла, Прва Јованова и Прва Петрова посланица. ОвOME се, по свему судећи, може додати и Јованово Откровење, а аргументе за то ћу касније изнети. Дакле, наведена дла су класификована као прихваћене књиге. Књиге о чијим ауторима се још увек расправља, а које су већини познате, су Јаковљева, Јудина, Друга Петрова, и оне назване Другом и Трећом Јовановом посланицом, која је дело св. јеванђелисте или некога са истим именом.

Међу спорне књиге треба убројати Павлова *Дела*, Јерминог *Пастира* и *Петрово Откровење*, *Варнавину посланицу* и *Учење Дванаесторице (Дидахи)*, заједно са Јовановим Откровењем. Као што сам већ рекао, неки одбацују Откровење, а неки га укључују у прихваћене књиге. Штавише, неки су пронашли и место за *Јеврејско Јеванђеље*, књигу која је од великог значаја за Јевреје који су прихватили Христа. Све ове књиге бисмо убројали међу дела о којима се још увек воде разне расправе. Међутим, дужност ми је да направим разлику између оних књига које су, према учењу Цркве, веродостојне и прихваћене, и оних које се убрајају у другу категорију, познату већини црквених лица, а то није категорија канонских књига, већ оних о којима се још увек расправља. Њих не треба да мешамо са списима, које су написали јеретици, али под апостолским именима, као што су Петрово, Томино, Матејино и друга јеванђеља, или Андрејева, Јованова Дела или Дела других апостола. Једино што нам је познато јесте да се никада ниједан црквени писац није проучавао ове списе. Да поновимо, ништа не може бити удаљеније од апостолског приповедања, од употребе фраза, идеја и импликација непомирљивих са истинским Православљем, те се ови списи с правом сматрају обичним јеретичким копијама. То значи да се ова дела не могу убројати ни међу спорне књиге, већ се морају одбацити као непобожне и неприхватљиве.⁴⁷

⁴⁶ Eusebius, стр. 66.

⁴⁷ *Ibid*, стр. 88.

Тако се полако приближавамо коначној форми новозаветног канона. У васцелој причи од значаја нам може бити и чињеница да је цар Константин наручио педесет копија Светог Писма. Иако његов тачан садржај није утврђен, неки претпостављају да ове копије садрже 27 књига коначног новозаветног канона.⁴⁸ Канони лаодикијског Сабора (око 363. г.) прихватају све књиге коначног канона осим Откровења.⁴⁹ Први списак новозаветних канонских књига, који се у потпуности подудара са нашим, налази се у Васкршњој посланици св. Атанасија из 367. г, у којој се каже да није незанимљиво причати о књигама Новог Завјета. На том списку се најпре налазе четири Јеванђеља, по Матеју, Марку, Луки и Јовану; затим, Дела апостолска и седам Посланица (названих саборним): једна Јаковљева, две Петрове, три Јованове и једна Јудина; четрнаест посланица ап. Павла, написаних следећим редоследом: Римљанима, две Коринћанима, Галатима, Ефесцима, Филипљанима, Колошанима, две Солуњанима, Јеврејима, две Тимотеју, једна Титу и на крају Филимону; и Откровење св. Јована.⁵⁰

Поред набројаних канонских књига, он напомиње да постоје и књиге које нису ушле у састав канона, а које Свети Оци препоручују онима који се прикључују хришћанским заједницама и жедни су речи Божије. Такве књиге су: Премудрости Соломонове, Премудрости Сирахове, Јудита, Товит, Учење Дванаесторице (Дидахи) и Јермин Пастир. Оне су, драга браћо, најпре ушле у састав канона, али се данас само читају.⁵¹

Древно неповерење Западне Цркве према Посланици Јеврејима се и даље наставило. Вероватно је св. Атанасије током свог боравка у Риму (где је побегао 339. г.) утицао на многа значајна црквена лица са Запада да прихвате ову посланицу као канонску књигу, са уверењем да је није написао ап. Павле. Тако је она на крају прихваћена, упркос опречним мишљењима о питању њеног ауторства.⁵²

Требало је да прође доста времена како би се прихватило свих 27 канонских књига, а несторијанци (који су прихватили пет књига мање) и етиопљани (који признају више књига) нису то никада ни учинили. Најдуже је потрајало прихватање Посланице

---

⁴⁸ Bruce, стр. 203, 205. Geisler and Nix, стр. 282.

⁴⁹ Bruce, стр. 210.

⁵⁰ Philip Schaff and Henry Wace, *Nicene and Post-Nicene Fathers* (2nd series), (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1978), IV, 552.

⁵¹ *Ibid*, стр. 552. Реч „Дидахи” сам убацио, док се реч „само” појављује у преводу. Треба да запазимо да док се већина хришћана слаже по питању новозавјетног канона, до данашњег дана постоје велика неслагања по питању старозавјетног канона.

⁵² Bruce, стр. 221. Cross and Livingston, стр. 101.

Јеврејима (јер је римска Црква сумњала у њено ауторство), Откровења (јер су је злоупотребљавали људи склони апокалиптичким фантазијама) и Јудина посланица (јер наводи цитате из апокрифне Енохове књиге). Треба да споменемо и Другу Петрову посланицу о којој се много расправљало,⁵³ али је била мање контроверзна за хришћане тога доба. На пример, св. Кирило јерусалимски (315-386.) и св. Григорије Ниски (329-389) су прихватили свих 27 књига осим Откровења. Са друге стране, 405. г. папа Инокентије I је написао посланицу у којој потврђује канон од 26 књига, искључујући Посланицу Јеврејима.⁵⁴ Другим речима, требало је да прође доста времена да Исток прихвати Јованово Откровење, а православни Запад Посланицу Јеврејима.

Ипонски сабор (393. г.) је вероватно био први сабор на Западу који је дефинисао новозавјетни канон, прихвативши 27 књига и дозволивши само њихово читање по црквама. Поред тога, „дозвољено је и читање прича о страдањима мученика и то на дан њиховог празновања.”⁵⁵

Неки су прихватили још већи канон, као што је св. Епифаније саламски (315-415.), који је, поред свих 27 књига, прихватио и Премудрости Соломонове и Сирахове. Крајем четвртог века, *Codex Sinaiticus* је обухватао и Варнавину посланицу и Јерминог Пастира и те су књиге „стављене на крај, али се ништа детаљније не говори о њиховом значају”. *Codex Alexandrinus* с почетка петог века, „није правио никакву разлику између I и II Климентове посланице” и осталих делова Новог Завјета. Блажени Јероним (342-420), преводилац Вулгате и један од најученијих људи ране Цркве, сматрао је Варнавину посланицу и Јерминог Пастира достојним укључењем у канон. Међутим, он је ипак, видевши да ове књиге нису ушле у састав прихваћеног канона, сматрао да стога нико и нема право да их укључи. Такође, запазио је да су многи још увек одбацивали Јудину посланицу због навода из Књиге Енохове.⁵⁶

Канон сиријских цркава из трећег века је обухватао Дијатесарона и четрнаест посланица св. ап. Павла. Почетком петог века, Пешита је постао званични текст сиријских цркава. Тако су четири Јеванђеља заменила Дијатесарон, те је он садржао 22 књиге данашњег Новог Завјета, изузимајући Другу Петрову, Другу Јованову, Трећу Јованову, Јудину посланицу и Откровење. (Уврежено је мишљење да је Пешита традиционално дело Равула,

⁵³ Geisler and Nix, стр. 299. Расправе су уследиле због сумње да се ради о спису св. Петра и то због стилских разлика између Орве и Друге Петрове посланице..

⁵⁴ Norman Geisler and William Nix, стр. 104. Bruce, стр. 211, 212, 234. Cross and Livingston, стр. 369, 599.

⁵⁵ Bruce, стр. 232.

⁵⁶ Bruce, стр. 213, 214, 227. Cross and Livingston, стр. 309, 310, 464, 731. Davis.

епископа едеског, 412-435, које је он вероватно написао на основу неког дела из претходног периода). Несторијанска црква још увек користи овај канон од 22 књиге. Године 508, јаковитски огранак сиријске цркве је прихватио канон од 27 књига.⁵⁷

Најдужи библијски канон има етиопијска црква. Њихов старозаветни канон садржи књиге Септуагинте, Књиге Еноха, Четврту Јездрину, Варухово откривење, Вазнесење Исаијино и друге књиге, док новозаветни канон обухвата Јерминог Пастира и још неке књиге. Неки рукописи етиопијског Новог Завјета укључују и Јевсевијеву посланицу Кипријану и Јевсевијеве каноне, које је написао Јевсевије, епископ кесаријски (260-340.).⁵⁸

На основу овога можемо да закључимо да је требало доста времена како би се установио новозаветни канон. Међутим, још је више времена било потребно да би се васпоставио колико-толико општи канон, јер до данашњег дана постоје древне цркве које никада нису прихватиле поједине књиге или које су прихватиле више од 27 књига. Дакле, канон какав ми познајемо није никаква само-очигледна чињеница, већ резултат дуге борбе. Због тога можемо рећи да ми данас убиремо плодове трудова других људи.

Разлози формирања канона су, између осталог, подразумевали и одређивање: богослужбених књига, књига за богословско и морално усавршавање, књига које подстичу јеретичка учења (нпр. маркионизам, монтанизам) и књига за „мисионарење” (што је подразумевало одређивање књига за превођење и књига које се чак и у време прогона обавезно морају сачувати). Такође, постојали су извесни критеријуми за формирање канона. Основни принцип за одређивање каноничности био је апостолски ауторитет (што је подразумевало да је књигу написао неки од апостола, неко ко је имао неке везе са њима – нпр. св. Марко и св. Лука – или члан Господње породице). Дакле, закључак је да књига мора да потиче из апостолског времена, да буде у складу са православним учењем, супротна докетизму и гностицизму, да се редовно користи на богослужењима, да је опште прихваћена дуже времена и на многим местима. Треба да напоменемо да је богослужбена употреба књига критеријум који је изразито важан и подстицајан за настанак канона (јер се није знало које књиге могу да се користе на јавним богослужењима) и одређивање граница канона.⁵⁹

⁵⁷ Cross and Livingston, стр. 1067. Bruce, стр. 215. Davis.

⁵⁸ Arthur Vbus, “Eastern Christianity, Independent Churches of”, *Encyclopedia Britannica: Macropaedia*, 1977 ed. Cross and Livingston, стр. 475, 481.

⁵⁹ Geisler and Nix, стр. 277. Bruce, стр. 256-269. von Campenhausen, стр. 331.

Сложеност овога проблема нам помаже да схватимо да су поједине књиге део канона само зато што је Бог милостив, те нам даје све што је потребно за наше спасење, да је Он обећао да ће штитити Своју Цркву, која ће надвладати врата ада. Али, уколико прихватимо чињеницу да је Он управљао Црквом кроз држање апостолског учења, онда је, следствено томе, Он и сачувао Своју Невесту од греха и по осталим питањима. Стога, они који теже да потврде новозавјетни канон који прихвата Сама Црква, морају срушити мит о Цркви, Која напушта заповести Господње убрзо након апостолског доба или почетком константиновског доба.

Многи обичаји које су протестанти забранили, били су распрострањени пре почетка четвртог века, у време када је већина, ако не и сви хришћани, одбијала да макар неке од следећих књига уђу у састав канона: Посланица Јеврејима, Јаковљева, Друга Петрова, Друга и Трећа Јованова, Јудина посланица и Откровење; док су неки прихватили и додатне књиге, као што су Варнавина посланица и Јермин Пастир. На пример, пракса молитве за упокојене преузета је из јудаизма. О овом обичају се говори у Другој макавејској књизи 13, 42-45, где је описано како су се Јуда Макавејски (161. г. пре Христа)⁶⁰ и његови људи окренули молитви тражећи да се у потпуности избрише грех, који су њихови умрли пријатељи починили... При томе се Јуда макавејски понео примерно и часно, мислећи на васкрсење. Да он није веровао да ће умрли поново устати, било би сувишно и бесмислено молити се за њих. Поред тога, он је гледао и на драгоцену награду намењену уснулима у побожности, што је заиста света и благочестива мисао. Из тога разлога се он и молио да се упокојенима опросте греси.

Стихови из 2.Тим. 1, 16-18 такође могу бити молитва за уснулог верника, док део из 1.Кор. 15, 29 говори не само о молитви за упокојене, већ и о крштењу за њих. Такође, многи катакомбални натписи садрже молитве за душе упокојених (нпр. натпис за „драгу и возљубљену Сирику” се завршава речима „Господе Исусе Христе, помени нашу ћерку”). Натпис за Агапу садржи следећу молитву: Молим вас да, када дођете овде, да се помолите Богу и призивате Оца и Сина у свим вашим молитвама. Сећајте се возљубљене Агапе, како би је Свесилни Господ заувек сачувао.⁶¹ Упокојени су се спомињали чак и на првим литургијама. Списи Тертулијана (160-225.), св. Кипријана (+258.) и још неких такође сведоче да су се упражњавале и личне молитве за упокојене. Док је Арије, јеретик из

---

⁶⁰ Cross and Livingston, стр. 763.

⁶¹ Robert Milburn, *Early Christian Art and Architecture* (Berkeley: University of California Press, 1988), стр. 36, 37.

четвртог века, порицао „ефикасност и исправност” таквих молитви, његови ставови о овоме и осталим темама су одбачени.⁶²

Исто тако, често се тражило и молитвено заступништво уснуних. На пример, неке катакомбе садрже натписе попут овога: „Атиче, почивај у миру, блаженствуј и прилежно се моли за нас грешне” и „Свети Ксисте, сети се убогог Аврелија у својим молитвама”. Такође, били су чести натписи попут: „Павле и Петре, молите се за Виктора.”⁶³

Пројаве Божанске благодати кроз мошти светитеља познате су и у Старом и у Новом Завјету. На пример у 2.Цар. 13, 21 се говори о човеку који се погребавоа, а који је, кад је наишла чета, бачен у гроб Јелисејев. Чим се он дотакао костију Јелисејевих, оживео је и устао на ноге. Жена која је боловала од крвотечења се исцелила само што се дотакла Христове хаљине (Мат. 9, 21). Такође, у Дап. 19, 11-12 се каже да је Бог чинио необична чудеса рукама ап. Павла, те су убрусе или појасеве од његовог тела носили болеснима, који су се исцељивали, а зли духови су излазили из њих.

Свест да је Божанска благодат на посебан начин повезана са стварима светих људи, усмерила је рану Цркву на велико поштовање моштију мученика. Тако у Мучеништву св. Поликарпа 18, 2, 3 читамо да су хришћани, након што је св. Поликарп убијен (69-155.)⁶⁴ и његово тело спаљено, узели остатке његовог тела, драгоценијег од бисера и злата, и положили га на посебно место. Затим нас Господ окупља да радосно прославимо његово мучеништво, истовремено се сећајући свих оних који су се некада борили за веру и оних који ће то чинити.⁶⁵

Видимо, дакле, да је у православној вери широко распрострањено поштовање моштију и празновање светитеља. Међутим, иако ови обичаји чине неодвојиви део вере још од периода ранохришћанских мученика, они су, на жалост, истовремено и извор подела међу православнима и протестантима. Неслагања произилазе не због различите улоге Светога Писма, јер и протестанти и православни све у Цркви мере Светим Писмом и ништа му не супротстављају. У Цркви све мора бити библијско, јер Она, да би била Црква, мора у целости бити одраз Светога Писма.

---

⁶² Cross and Livingston, стр. 367, 381, 1352.

⁶³ Milburn, стр. 38.

⁶⁴ Cross and Livingston, стр. 1107. Неки, који следе Јевсевија, сматрају да је Поликарп убијен за време владавине Марка Аурелија (161-180). Година његовог рођења је израчуната на основу његове тврдње да је служио Христу читавих 86 година.

⁶⁵ Sparks, стр. 148.

Прецизније речено, Она потпуно мора бити верна и одражавати стварност коју сведочи само Свето Писмо.⁶⁶

Сходно томе, неслагање не произилази из улоге Светога Писма у животу Цркве, већ из одговарајуће методе његовог тумачења. Разлике се не јављају због тога што једна група пажљивије проучава и више поштује Свето Писмо, а друга мање. Подробно проучавање Светога Писма је веома важно и обавезно, али није довољно открити истине хришћанске вере, а да им при томе приступамо са потпуно погрешним претпоставкама. Већина православних и протестантских верника мора признати да Јеховини сведоци пажљивије проучавају Свето Писмо од њих, а можда га чак и више поштују. Међутим, они приступају Светом Писму са бројним претпоставкама, које је, услед одсуства потпуне објективности, немогуће избећи, чак и при перцепцији физичког окружења. Предзнање, претпоставке и очекивања не само да неће много утицати на оно што човек види и како то тумачи, већ чак може *одредити* оно што он посматра.⁶⁷ На примеру Јеховиних сведока видимо да сама посвећеност светим списима није довољна, јер, у њиховом случају, претпоставке њихове традиције их спречавају да чисто сагледају свете списе, иако су им посвећени. Такође, јасно је да ће се претпоставке једног раног хришћанина, који је одрастао у јудаизму и био навикнут на молитву за упокојене, умногоме разликовати од претпоставки једног протестанта из двадесетог века, који је одрастао у култури, која је скоро четири стотине година била лишена те молитве. Обе особе ће читати Свето Писмо правдајући свој *status quo*, који ће се због тога прилично разликовати. Штавише, смисленије је претпоставити да су тумачења ране Цркве исправна, јер су била ближе основама вере, Христу и апостолима, како у погледу опште културе, тако и у погледу усменог предања.⁶⁸ Само се светим списима може бранити учење, а предањем можемо стећи исправне претпоставке за истинито тумачење светих списа. Насупрот томе, лична тумачења само хаотично оприсутњују десетине хиљада деноминација, чији оснивачи, руководећи се властитим претпоставкама, тумаче Јеванђеље сваки на свој начин.

Како бисмо избегли замке погрешног тумачења, нису нам довољне само добре намере, већ су за тај подвиг неопходни мудрост, објективност и руковођење Духом Светим (богонадахнутост). Уколико само једно од набројаног недостаје,

⁶⁶ Thomas Hopko, "The Bible in the Orthodox Church", *St. Vladimir's Theological Quarterly*, vol, 14, бр. 1-2 (1970), 66, 67.

⁶⁷ Mary Sanford, "An Orthodox View of Biblical Criticism", *Sourozh*, 26 (November 1986), 30

⁶⁸ *предања, којима сће научени, било нашој ријечју, било посланицом* (2. Сол. 2,15).

готово је сигурно да ће човек скренути са правог пута. С друге стране, ако пажљиво пратимо историју Цркве, видећемо следеће: да је Она двадесет година постојала без новозаветних књига; да је било потребно око 150 година да се сазна за већину књига коначног новозаветног канона и да их прихвате *йонеки* исткнуту црквени људи, који су потом прихватили додатне књиге и свесно или несвесно одбацили око 27 књига; да је требало скоро 340 година да би се појавио први списак књига који одговара коначном канону и близу 480 година да би данашњи канон прихватили и последњи његови противници (осим Несторијанаца који и данас не признају пет књига тога канона). Тачније речено, људи су некада могли постати хришћани и без јасне представе о садржају Новог Завјета, јер су били чланови Цркве, Која је постојала пре настанка Новог Завјета, а често се дешавало да због прогона или сиромаштва, нису имали ни писану копију новозаветног текста. Црква је сачувала и даље чува учење Господа Исуса Христа и Његових апостола. Она то не чини само преко Светога Писма, већ и кроз аутентично Предање, неопходно за његово правилно тумачење. Свето Писмо се може исправно тумачити само у оквиру Цркве, те уколико нечије претпоставке воде закључцима који се разликују од оних донесених у раној Цркви, онда оне нису тачне и потребно их је исправити. Најједноставнији и најсигурнији пут за то јесте да се човек упозна са црквеним Предањем и да верује и живи у складу са Њим.

с енглеског превела:
КАТАРИНА ОЛИМПИЋ